

૪. ભગવાનની ખોજ

આશા વીરેન્દ્ર

ભગવાનની ખોજ એ અન્ય ભારતીય ભાષાના લેખક પી. રાજની મૂળવાર્તાનું શ્રીમતી આશા વીરેન્દ્રએ ગુજરાતી ભાષામાં કરેલું અનુસર્જન છે. લેખિકા વિવિધ ગુજરાતી દૈનિકો, સામયિકો માટે લેખન કાર્ય કરે છે. ‘તર્પણ’ ભાગ-૧, ૨’ તેમનો વાર્તાસંગ્રહ છે.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિમાં દાદા અને પૌત્ર વચ્ચેના વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાના સંબંધ વિશે વાત કરવામાં આવી છે. દાદા પોતાના પૌત્રને નિર્સર્ગમાંના તત્ત્વમાં ઈશ્વરની અનુભૂતિ કરાવે છે. મૂડી કરતાં વ્યાજ વધુ વહાલું, એ ઉક્તિને સાર્થક કરતો દાદાનો પૌત્રપ્રેમ અને ઈશ્વર પ્રત્યેની અનન્ય શ્રદ્ધાના અહીં દર્શન થાય છે. દાદાજીના અવસાન પછી પૌત્રને પોતાનામાં જ ઈશ્વરના દર્શન થાય છે. અને તેને શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને કહેલું વાક્ય – ‘હું તારામાં જ છું.’ તે સમજઈ જાય છે ત્યારે તે મનોમન દાદાજીને પ્રણામ કરે છે. આમ બે પેઢી વચ્ચેના સુયોગ્ય મેળની સુસંગતતા લેખકે અહીં સરળ શબ્દોમાં અને હૃદયસ્પર્શી શૈલીમાં વર્ણવી છે. સાથેસાથે ઔષધિયુક્ત વનસ્પતિની વાત કરીને આપણને કુદરતી ઉપચારો તરફ વાળવાનો પ્રયત્ન પણ ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

એ વાતને કદાચ ત્રણેક દાયકા વીતી ગયા હશે એ વખતે મારી ઉંમર પાંચેક વર્ષની હશે. નાનકડા એવા અમારા ગામમાં દાદાજીનું ખૂબ માન. દૂરથી એમને આવતા જુએ કે તરત ગામની વહુઓ માથું ઢાંકે. વેપારીઓ કે ખેડૂતો વાંકા વળીને નમસ્કાર કરે. હું તો દાદાજીના જિગરનો ટુકડો. મને એટલા લાડ લડાવે કે, દાદી, મા, પિતાજી બધાં ફરિયાદ કરતાં, કે આમ કરી કરીને તેઓ મને બગાડી મૂકશે. સવારે આંખ ખૂલે એટલે મારા મોંમાં પહેલો શબ્દ હોય. ‘દા...દા...!’ અને દાદા પણ, ‘હું બોલો બેટા !’ કહેતાં હાજર જ હોય. હું ગમે તેટલા સવાલો પૂછું પણ દાદા કોઈ દિવસ કંટાળે નહીં. મારી નાની નાની આંખોને એમણે દુનિયા જોતાં શીખવ્યું. ‘દાદા, આ પાંદડાં લીલા ને ફૂલનો રંગ લાલ કેમ ?’

‘દાદા, આ ચકલી આટલી નાનકડી ને કાગડો મોટો કેમ ?’

મારા જિજ્ઞાસુ મનમાંથી અવનવા સવાલો ઊઠતા રહેતા અને દાદા ધીરજપૂર્વક સરળતાથી બધાના જવાબ આપતા. કેટ-કેટલી જાતના પંખીઓ, એમનો કેવો અવાજ, ક્યા ઝાડ કે છોડનો દવા તરીકે કે પૂજા માટે ઉપયોગ થાય – આ બધી વાતો એમણે નાનપણમાં મને રમત-રમતમાં શીખવેલી.

‘જે, આ તુલસી છે ને, એનાં પાંચ પાન રોજ ચાવી જા. શરદી તારાથી દૂર ભાગશે.’ આ કુદીનો છે. પેટમાં દુખતું હોય તો એનો રસ પી જવાનો, તરત સારું થઈ જાય.’

‘પણ દાદા, આ આખી દુનિયા, આટલા બધા માણસો, ફૂલ-ઝાડ, પંખીઓ-આ બધું કોણે બનાવ્યું ?’
‘ભગવાને.’

‘ભગવાન એટલે ? એ કોણ છે ? કેવા છે ?’

‘આ સૃષ્ટિનો સર્જક, રક્ષક અને વિનાશક બધું ભગવાન જ છે. પછી મારા મૂંઝવણભર્યા ચહેરા સામે જોઈ હસીને કહેતા, ‘નથી સમજતું ? આ બધું સમજવા માટે તું હજી નાનો છે. બસ, માત્ર એટલું સમજી લે કે, આ બધી ઈશ્વરની કૃપા છે.’

‘દાદા, આ ભગવાન છે ક્યાં ?’

‘બધે જ. જ્યાં જ્યાં તું નજર કરે ત્યાં બધે જ એનો વાસ છે.’

‘તમે એને જોયા છે.’

ઘડીક વિચાર કરીને દાદા બોલ્યા, ‘હા, જોયા છે રોજ જોઈ છું એમની કૃપાનો પણ રોજ અનુભવ કરું છું.’

મેં એમનો હાથ જોરથી પકડી લીધો, ‘મને પણ ભગવાન બતાવો. મારે એમને જોવા છે.’

હાલથી મારો ગાલ ખેંચતા એ બોલ્યા, ‘તારે માટે હજી એને જોવાનો સમય પાકવાને વાર છે. વખત આવ્યે તને દેખાશે.’

મને દાદાના વચન પર પૂરો ભરોસો હતો. દાદા કહે છે તો જરૂર એક દિવસ મને ભગવાન બતાવશે. અમારા ઘર પાછળના વાડામાં એક કૂવો હતો. દાદા મને ત્યાં નાહવા લઈ જતા પાણી ખેંચીને પોતે પણ નાહતા અને મને પણ નવડાવતા. એક દિવસ રોજના ક્રમ પ્રમાણે એ મને નવડાવી રહ્યા હતા ત્યારે મેં કહ્યું.

‘દાદા, તમે કહો છો કે, ભગવાન બધે છે પણ મને તો ક્યાંય દેખાતા નથી. એવું કેમ ? સાચું કહો ને. ભગવાન ક્યાં છે?’ મને ભગવાનને જોવાની બરાબર તાલાવેલી લાગી હતી. મારી વારંવારની પૂછપરછના જવાબમાં એક દિવસ એકાએક એમણે કહ્યું.

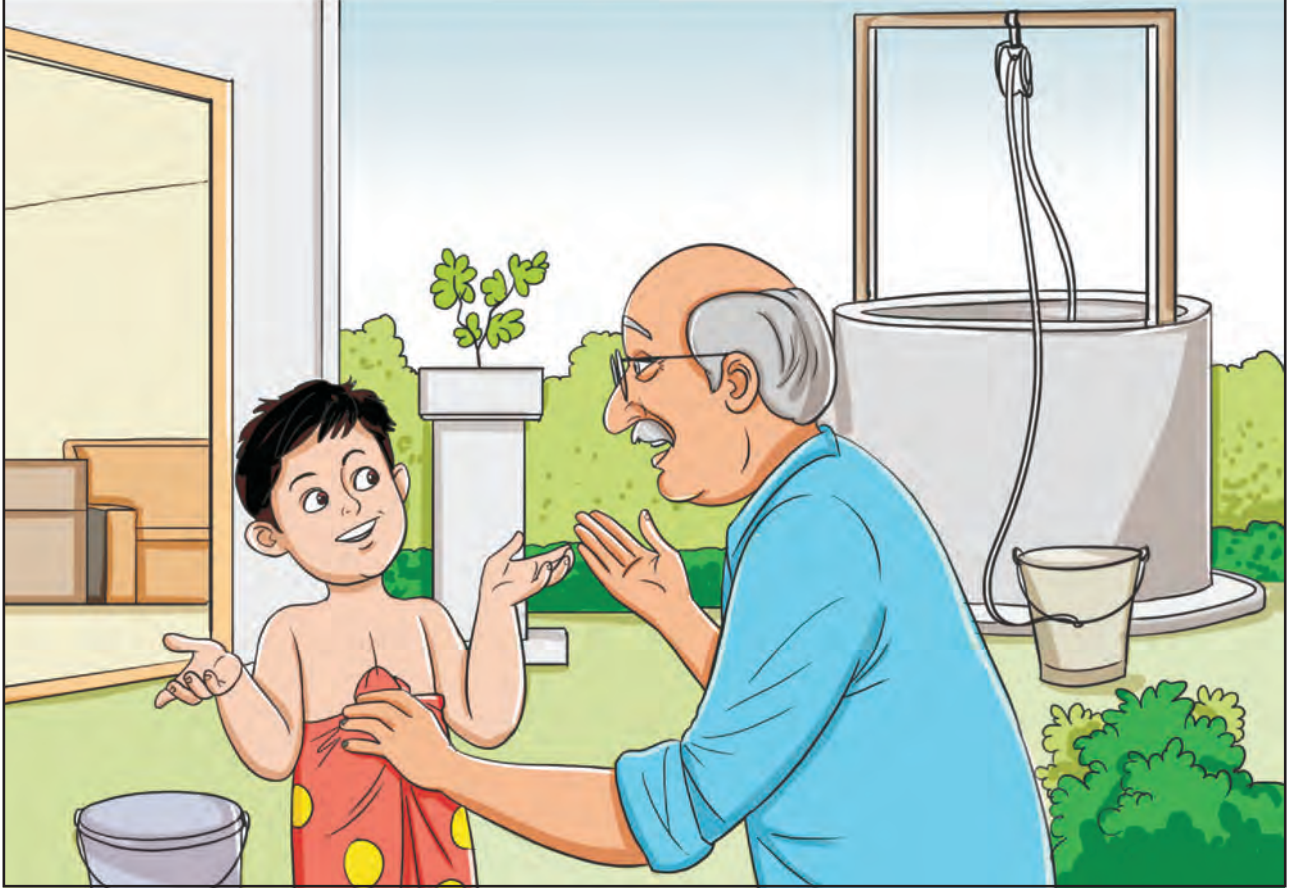
‘ભગવાન છે ને તે... છે ને તે આ કૂવામાં છે. ખૂબ ઊંડે.’

મેં ઉત્સાહથી કહ્યું, ‘તો તો મને બતાવો. હમણાં ને હમણાં જ બતાવો.’ એમણે કહ્યું, ‘ના, એમ કોઈ બીજું બતાવી ન શકે. આપણે જાતે જ જોવા પડે.’ દાદા મને રામાયણ, મહાભારત, ગીતાની વાતો સમજાવતા. રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન, બુદ્ધ, મહાવીરની કેટલીય જાતજાતની વાતો કહેતા. મને સાંભળવામાં ખૂબ રસ પડતો પણ સાથે જ ગૂંચવાતો પણ ખરો કે, આટલા બધામાંથી સાચા ભગવાન કોણ અને તે કેવા હોય ?

એક દિવસ દાદા ટેબલ પર ચઢીને કબાટમાંથી ચોપડી લેવા ગયા ત્યારે ઘડીભર માટે ચૂક્યા ને ટેબલ પરથી પડ્યા. માથામાં સખત માર વાગ્યો. ડોક્ટરે ટ્રેસિંગ કરીને પાટો બાંધી આપ્યો. માથે સફેદ પાટો અને મોઢા પર મીઠું સ્મિત. આ સ્વરૂપમાં મને દાદાજી એટલા ગમી ગયા કે, અનાયાસ જ મારાથી પૂછાઈ ગયું.

‘દાદા, ભગવાન તમારા જેવા હોય ?’

‘ના રે ના, ભગવાન જેવા થવાનું કે દેખાવાનું મારું નસીબ ક્યાંથી ?’ પછી મને પોતાની પડખે બેસાડી મારે

માથે વહાલથી હાથ ફેરવતાં બોલ્યા, ‘બેટાં, મારા પર ભરોસો રાખ. હું તને કહું છું કે, એક દિવસ તને જરૂર સમજશે કે, ભગવાન કેવા હોય ?’

એ રાતે સૂતા પછી બીજી સવારે દાદા ઊઠ્યા જ નહીં. આખા ઘરમાં સોપો પડી ગયો. હસતું-રમતું ઘર જાણે દુઃખની છાયામાં ઢંકાઈ ગયું. પિતાજી ગૂંમસૂંમ થઈ ગયા હતા અને મા છાનું છાનું રડ્યા કરતી હતી પણ બધા કરતાં મને એમના જવાનો જબરદસ્ત આઘાત લાગ્યો. મારા વડીલ ગયા કે મારો મિત્ર ગયો એ મને સમજતું નહોતું પણ એટલું તો હું સ્પષ્ટપણે એ વયે પણ સમજી શક્યો હતો કે, મારા જીવનની બહુ મૂલ્યવાન ચીજ મેં ગુમાવી દીધી હતી. હું સાવ સૂનમૂન થઈ ગયો.

થોડા દિવસ પછી એક બપોરે હું એકલો એકલો કૂવા પાસે પહોંચ્યો. મને દાદાએ કહેલી વાત યાદ આવી કે, ભગવાન આ કૂવામાં છે. કઠે પડેલી લોખંડની બાલદી ઊંઘી વાળીને હું સાચવીને એની પર ચઢ્યો. કૂવામાં ડોકિયું કર્યું ને મારા આનંદનો પાર ના રહ્યો.

‘આ શું ? ભગવાન તો મારા જેવા જ દેખાય છે !’

આજે આટલાં વર્ષો પછી સમજાય છે કે, દાદાએ રમત-રમતમાં મારા બાળમનમાં શ્રી કૃષ્ણએ ગીતામાં, અર્જુનને કહેલું વાક્ય કેવું જડબેસલાક ઉતારી દીધું હતું. ‘તત્ત્વમસિ’ હું તારામાં જ છું. જે તું છે એ હું છું અને જે હું છું તે તું છે.

હું મનોમન દાદાજીને પ્રણામ કરું છું.

અધ્યાપન સંકેત

પ્રસ્તુત કૃતિના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં 'તારક મહેતાના ઉલ્ટા ચશ્મા' સિરિયલના દાદાપૌત્રના પાત્ર વિશે ચર્ચા કર્યા પછી વિદ્યાર્થીઓના પોતાના દાદા સંબંધી વિચારો જાણવા. પ્રસ્તુત વિષયવસ્તુનું સ્પષ્ટીકરણ લઘુપ્રશ્નોની મદદથી કરવું. પ્રકૃતિમાં રહેલા ઈશ્વરના અસ્તિત્વની અનુભૂતિ કરવા પ્રેરણા આપવી. મનુષ્યમાત્રમાં રહેલા ઈશ્વરીય તત્ત્વ બાબત શ્રદ્ધા નિર્માણ કરવા ઉદાહરણ આપવા તેમજ દરેક વડીલો પ્રત્યે આદરપૂર્વક અહોભાવ કેળવવાની બાબતમાં પણ વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરિત કરવા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) હૃદય	(૨) વૃંદા	(૩) રાવ	(૪) દસકો
(૫) પુસ્તક	(૬) આતુરતા	(૭) સજ્જડ	(૮) ગૂપચૂપ

સ. ૨. નમૂના પ્રમાણે લખો : દા.ત. : અનાયાસ - આયાસ

(૧) જવાબ	(૨) સર્જન	(૩) ઊંડું	(૪) ઉત્સાહ

સ. ૩. નીચેના શબ્દોના અન્ય બે-બે સમાનાર્થી શબ્દો લખો :

(૧) ભગવાન	(૨) ફૂલ	(૩) ઝાડ	(૪) આંખ
(૫) પાણી	(૬) માથું	(૭) પંખી	(૮) આકાશ

સ. ૪. રૂઢિપ્રયોગ અને તેના અર્થને યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ 'અ'	વિભાગ 'બ'
(૧) જિગરનો ટુકડો હોવો	(અ) શાંતિ છવાઈ જવી
(૨) તાલાવેલી લાગવી	(આ) અત્યંત દુઃખ થવું
(૩) સોપો પડી જવો	(ઇ) ઉત્સુકતા જાગવી
(૪) આઘાત લાગવો	(ઈ) અતિ પ્રિય હોવું

સ. ૫. નીચેના શબ્દોના અક્ષરોનો ઉપયોગ કરીને ઓછામાં ઓછા ત્રણ-ત્રણ અર્થપૂર્ણ શબ્દો બનાવો :

(૧) વિનાશક	(૨) જડબેસલાક

સ. ૬. પાઠમાં આવતા બે-બે નામ લખો :

(૧) વનસ્પતિ	(૨) ધાર્મિક પુસ્તકો
(૩) દાદાની વાર્તાના પાત્રો	(૪) ભગવદ્ગીતાના પાત્રો

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય ફરીથી લખો :

- (૧) અમારા ગામમાં દાદાજીનું ખૂબ _____ હતું.
(અ) ગૌરવ (આ) માન (ઇ) અભિમાન
- (૨) દાદાજીને જોતાં જ ગામની વહુઓ માથું _____ .
(અ) ઢાંકી દેતી (આ) ઊઘાડી દેતી (ઇ) ધુણાવતી
- (૩) તુલસીના પાન રોજ ચાવવાથી _____ .
(અ) પેટ ન દુઃખે (આ) માથું ન દુઃખે (ઇ) શરદી મટી જાય.
- (૪) એક દિવસ દાદા _____ પરથી પડ્યા.
(અ) ટેબલ (આ) ખુરશી (ઇ) સીડી

સ. ૮. નીચેનાં વાક્યો બોલનારના નામ લખો :

- (૧) ‘ભગવાન એટલે ? એ કોણ છે ? કેવા છે ?’ (૨) ‘હું બોલ બેટા !’
- (૩) ‘આ શું ? ભગવાન તો મારા જેવા જ દેખાય છે ?’

સ. ૯. ઓળખો :

- (૧) દાદાજીના જિગરનો ટુકડો - (૨) દાદાજીને વાંકાં વળીને નમસ્કાર કરનાર -
- (૩) તુલસીના પાન ચાવીને ખાવાનું કહેનાર - (૪) દાદાજીને જોતાં જ માથું ઢાંકનાર -
- (૫) પૌત્રને બગાડી નાંખવાની દાદાજીને ફરિયાદ કરનાર -

સ. ૧૦. નીચેનાં વાક્યોને ઘટનાના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો :

- (૧) દાદાજી પૌત્રને નવડાવી રહ્યાં હતાં. (૨) દાદાજીનું પ્રાણપંખેરું ઊડી ગયું.
- (૩) પૌત્રએ દાદાજીને ભગવાન બતાવવાની વાત કરી. (૪) પૌત્ર દાદાજીને બહુ સવાલો પૂછતો.

સ. ૧૧. ‘પૌત્ર પર પડેલા દાદાના પ્રભાવ’ વિશે તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૨. નીચેના વાક્યોમાં અધોરેખિત શબ્દની જાતિ બદલીને વાક્ય ફરીથી લખો :

- દા.ત. : પૌત્ર દાદા પાસે રહે છે. જવાબ : પૌત્રી દાદી પાસે રહે છે.
- (૧) વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. (૨) ગાય ઘાસ ચરે છે.
- (૩) નોકરને શેઠાણીએ મદદ કરી. (૪) ભણીગણીને દીકરો ડોક્ટર થયો.
- (૫) કઠિયારો લાકડાં કાપે છે. (૬) શિક્ષક બાળકને ભણાવે છે.

સ. ૧૩. યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂકી વાક્ય ફરીથી લખો :

- (૧) દાદા ભગવાન તમારા જેવા હોય (૨) ભગવાન એટલે એ કોણ છે કેવા છે
- (૩) દાદા આ ચકલી આટલી નાનકડી ને કાગડો મોટો કેમ

સ. ૧૪. 'તા' પ્રત્યય લગાડી ભાવવાચક નામ બનાવો :

- (૧) સર્જક (૨) વિનાશક (૩) સુંદર (૪) શાલીન (૫) એકાગ્ર

સ. ૧૫. ઉદાહરણ પ્રમાણે વાક્યોનું બહુવચનમાં રૂપાંતર કરો :

દા.ત. પીળું ફૂલ ફૂલદાનીમાં મૂક.

જવાબ : પીળાં ફૂલો ફૂલદાનીમાં મૂકો.

(૧) લીલું પાન ચાવી જા.

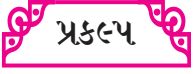
(૨) કાગડો ઝાડ પર બેઠો છે.

(૩) ફૂલો ઊંડો ખોદાવો.

(૪) છોકરું દોડતાં દોડતાં પડી ગયું.

★ તમારા દાદા-દાદી, નાના-નાની સાથેના કોઈ એક યાદગાર પ્રસંગ વિશે વર્ગમિત્રો સાથે ચર્ચા કરો.

★ દેશના દાદા - 'દાદાભાઈ નવરોજી' વિશે માહિતી મેળવ્યા પછી તેનું ચિત્ર લગાડી તેની નીચે તે લખીને સુંદર ચાર્ટ બનાવો.

હું વાંચું તમે પણ વાંચો.

કોણ કહે છે

આ ધરતી પર ક્યાંય કશે ભગવાન નથી !

કોણ કહે છે :

આ અવનિ પર ઈશ્વરનાં એંધાણ નથી !

રાતદિવસ ને સાંજસવારે

સદા નિયમસર આવે છે;

સૂરજ-ચાંદો નિયમિત જગને

તેજ થકી બહેલાવે છે.

ચોમાસાનાં જલવર્ષા ને વસંત રૂપતણી રાણી,

ટાઢ શિયાળે, તાપ ઉનાળે,

ઋતુઓની કેવી લહાણી !

જીવન કેરાં અમૃત જેવાં

જળનાં મૂલ્ય અમૂલ્ય હો !

ધરતી માતા ધાન્ય ઉગાડે,

એ ઉપકાર અતુલ્ય, અહા !

એકધારું ને આણઘટકતું

અનંત આયોજન આવું,

વિરાટને આંગણિયે જેણે

નિત્ય નવું છે સરજવું,

અંતર્યામી એ ઈશ્વરની

આ સહુ ઓળખાણ નથી ?

પાય પડું ના કલેશો કો'દી

'ક્યાંય અહીં ભગવાન નથી !'

8T8TC3

આસપાસ આકાશમાં અંતરમાં આવાસ ઘાસચાસની પાસ પણ ઈશ્વર તારો વાસ.